

Георги Къосеиванов

55 години от смъртта на изявения български дипломат и държавник

Цар Борис III и Георги Къосеиванов

Георги Къосеиванов се ражда в Пещера на 19 януари 1884 г. и завършва право в Париж през 1905 г. Дипломатическата му кариера започва в Рим през 1912 г. Работи последователно в посолствата ни в Цариград – 1913–1915 г., Берн – 1918–1920 г., Берлин – 1920 г., Париж 1923–1924 г. и Букурещ – през 1925 г. Той е български пълномощен министър в Атина през 1926–1931 г., Букурещ 1931–1933 г. и в Белград през 1933–1934 г.

Началник е на канцеларията на цар Борис Трети от 5 декември 1934 г., а в правителството на Андрей Тошев – 21 април – 23 ноември 1935 г. е вече външен министър.

Става министър – председател на България на 23 ноември 1935 г. и оглавявайки с реконструкции 4 кабинета, запазва поста си до 15 февруари 1940 г.

Във външната си политика кабинетът на Къосеиванов се придържа към реалностите, установени с Версайлската система от мирни договори.

То например подкрепя икономическите санкции от 9 октомври 1935, наложени от ОН на Италия след агресията ѝ срещу Абисиния, започнала на 4 октомври, въпреки че тази страна е сред водещите велики сили, недоволни от мирните договори от 1919 г.

Нашата дипломация обаче застава на принципите на държавния суверенитет, гаранция на който е Обществото на народите.

На 27 януари 1937 г. Къосеиванов в качеството си и на външен министър подписва пакта за вечно приятелство с Югославия, като по този начин се разхлабва враждебният обръч от подозрителни съседи, заобикалящи нашата страна.

Важна заслуга на кабинета е сключването на Солунското споразумение от 31 юли 1938 г. с ген. Метаксас, с което се премахват военните ограничения за България. В същото време пактът задължава договарящите се страни да не се нападат, като по този начин съседите ни се стремят да отклонят държавата ни от сключ-

ване на опасни съюзи с надигащите глава фашистки държави.

Къосеиванов е известен и с политическата си прозорливост. Още през 1938 г. прогнозира, че Хитлер и Сталин ще се съюзят и това ще доведе до четвъртото деление на Полша. За тази му блестяща находка научаваме от телеграма № 34 / 16 декември 1938 г. на френския посланик у нас Ристелюбер до френския външен министър Жорж Боне, а разделянето на Полша става факт на 17 септември 1939 г., когато Червената армия, 16 дни след хитлеристката агресия, напада славянския си съсед в гръб.

В края на управлението си Георги Къосеиванов подписва и съглашение за стокообмен и плащания със СССР на 5 януари 1940 г., имащо важно значение за българското стопанство.

В сложната и взривоопасна обстановка през 1938–1939 година правителството умело лавира, като от една страна чрез царя съдейства за сключването на Мюнхенската спогодба от 30 септември 1938 г., с която Судетите се дават на Германия, а от друга след немската инвазия в Полша на 1 септември 1939 г. на 15 септември обявява неутралитет. Този акт съответства на желанието на мнозинството българи за невключването на страната в разгарящата се Втора световна война.

Това не означава, че външният ни министър не е за МИРНА ревизия на жестокия Ньойски договор от 27 ноември 1919 г.

Доказателството е изпратената на 19 април 1939 г. до българските дипломатически представителства секретна директива № 19, в която се степенуват българските искания – получаване на Южна Добруджа до границите, определени от Берлинския конгрес на 1 юли 1878 г., Беломорска Тракия – в границите от

Букурещкия договор от 28 юли 1913 г. и евентуално предадените на Югославия с Ньойския диктат Западни покрайнини.

Във вътрешно – политически аспект политиката на Кьосеиванов остава противоречиви впечатления.

Той е смятан за опитен, обигран и способен политик, но същевременно спомагащ за оформянето на безпартийния режим в страната, чийто лидер е Борис III. Ако и да е добър управленец, той получава властта от царя и това засилва съмненията, че така подпомага личния монархически режим.

В романа си „Тютюн“ (1954) Димитър Димов му прави убийствена характеристика – „Той беше всеизвестен ленивец на лакейска служба в двореца. Имаше подпухнало лице и сънливи, уморени от бридж очи. Някой му беше внушил, че е незаемним държавник, и това го караше да смайва страната и чуждите правителства с непрекъснати дипломатически актове, които приличаха на поклони във всички посоки. Останалото той предоставяше на чиновниците си.“

Кьосеиванов се ползва с царското благоволение, но съсредоточава цялото си внимание за подобряване отношенията с Гърция и Югославия, вътре в страната се разпорежда родственикът му и ресорен министър Иван Красновски – 4 юли 1936 – 14 ноември 1938 г., чиято основна задача се оказва унищожаването на партийно – парламентарната система в България и създаването на система от казионни професионални организации като Общият съюз на земеделските производители, учреден на 14 февруари 1937 г.. Въпреки грубите предохранителни мерки, полицейският произвол и недемократичните прийоми за издигане на кандидати за кметове, общински съветници и депутати, които се предлагат еднолично, а не от партии, подписвайки декларация, че не са членове на забранени от закона организации, в страната се провеждат местни – на 14 март 1937 и парламентарни на – 27 март 1938 г. избори.

Важните за правителството избори за Народно събрание му дават необходимото мнозинство – от избрани-

те 160 депутати 93 са правителствени, а 67 опозиционно настроени.

По време на управлението на Георги Кьосеиванов България достига забележителен икономически подем и стопански просперитет – още се помни митичната 1939 г. като мяра за нашенско благоденствие, но истината е, че то настъпва в резултат на икономическото ни обвързване с Германия.

Все пак е добре да се знае, че към 1939 г. едрите индустриални предприятия у нас са 2164, заетата работна ръка е 92961 души, средногодишният ръст на производството – 6,9% – един от най – високите в Европа, стойността на произведената продукция е 12 666 млн. лева, докато цените на селскостопанските стоки само за 1938–1939 г. нарастват с 40 %.

Освен това самият Кьосеиванов има врагове от старата политическа класа, изхвърлена от сцената след 19 май 1934 г., а и неговата предпазлива и благоразумна политика към края на 1939 г. става вече излишна за амбициозната и реваншистки настроена прогерманска върхушка около цар Борис.

Това налага оставката на Кьосеиванов на 19 октомври 1939 г. и разпускането на непокорния парламент. На 24 октомври 1939 г. Георги Кьосеиванов оглавява своя последен четвърти кабинет.

Задачата му е да подготви изборите за 25 ОНС, проведени между 24 декември 1939 (независимо че на

21 декември подава демонстративно оставка) и 15 януари 1940 г. в разгара на войната, което ги прави уникални за тогавашната европейска реалност, спечелени убедително от правителственото мнозинство. Само че този път министър – председателят от 15 февруари 1940 г. се казва Богдан Филев.

В разговор с тайния си съветник Лулчев цар Борис III пита ехидно: “Но с Кьосето как да процедираме?“, получавайки подобаващия отговор: “Ще му кажете да си почине, защото той пак може да потрябва.“

Така и става – Кьосеиванов поема дипломатическата ни мисия в Берн, където е посланик до 13 септември 1944 г. и след отзоваването си от новия ОФ кабинет на Кимон Георгиев и външния министър Петко Стайнов, отказва да се завърне в страната, оставайки емигрант в Швейцария. Георги Кьосеиванов има определена заслуга за спасяване на българските евреи. В Швейцария той е не само български пълномощен министър, но и деец на международния Червен кръст.

Като такъв поддържа контакти с американската разузнавателна мисия в Берн, ръководена от Алън Дълес. Основна причина за тези връзки е съдбата на пленените съюзнически летци, свалени над територията на България. Кьосеиванов иска писмено мнение от добрия си приятел Рене Шарон, бивш комисар на ОН в България, построил еднотипните еднофамил-

Георги Кьосеиванов (отпред-вляво) подписва пакта за „вечно“ приятелство в Белгард

ни жилища в жк „Бъкстон“ в София, по въпроса за военнопленниците и депортирането на евреите от различните европейски страни. Информацията, която получава, е ужасяваща – от Румъния и Русия са изпратени в лагерите на смъртта 750 000 души, Унгария предава 402 000, Чехословакия – 277 000, Югославия – 60 000...

Този документ е предаден лично от Кьосеиванов на царя при срещата им на 4 август 1943 г., който след два дни нарежда на Филов предохранително „Кьосеиванов да си замине по-скоро.“

След запознаването си с меморандума Борис III пребледнява до смърт. Въпреки това независимо, че царят е повикан на разговори в главната квартира на Хитлер на 14 август 1943 г., докато е жив не позволява депортирането на българските евреи от старите предели на царството в лагерите на смъртта. Към 31 август 1943 г. германците окончателно се отказват от изискването на българските евреи.

Причината – промяната на обстановката в страната след смъртта на царя на 28 август в разгара на преговорите в Берн със западните съюзници за излизането на страната от съюза и с Германия, в които е замесено името на Таквор Такворян, богат тютюнотърговец, заселил се в Берн, работещ за съюзниците и препоръчан от Георги Кьосеиванов.

Името на Кьосеиванов влиза в обръщение и при съставянето на регентския съвет, положил клетва пред парламента на 9 септември 1943 г. Германците се противопоставят на кандидатурата му, тъй като според посланик Адолф Бекерле: „За нас той е неподходящ за регент. Той е демократ, който има англофилски тенденции.“

Георги Кьосеиванов не се подчинява и на новата ОФ власт. Той остава в Швейцария.

Според Стефан Попов („Безсъници“, 1992) с авторитета си е бил безспорен център на емигрантската общност в Европа, но така и не проявява необходимата активност, за да актуализира каузата и пред меродавните политически фактори в чужбина.

Освен това в противовес на прокараната версия, че е пишел мемоари за нашите национални катастрофи – както заявява с апломб Андрей Чапразов – изиграл неговото алтер его проф. Механджийски в епизода „Тайната на шифъра“ (1971) от легендарния хит „На всеки километър“ на Неделчо Чернев и Любомир Шарланджиев, Кьосеиванов не оставя и един ред мемоари след смъртта си на 27 юли 1960 г.

Днес около името на Георги Кьосеиванов отново се шуми, а делото му ще бъде подлагано на различни интерпретационни оценки. Хубаво е при подобни амбициозни начинания да се защитава обективния тон, за да не го смятаме както за политическо нищожество, така и за наследник на Стамболов. От това само ще спечели паметта на този изтъкнат наш държавник.

Борислав Гърдев

Г. Кьосеиванов, членове на кабинета му и Екзарх Стефан

Георги Кьосеиванов

е дипломат, политик и талантлив държавник. Той е роден в град Пещера на 19 януари 1884 г. в семейството на Иван и Райна Кьосеиванови. Баща му е бил член на местния революционен комитет по време на Априлското въстание. Майка му, Райна Петрова Горанова, е дъщеря на ръководителя на въстанието в Батак – Петър Горанов. Георги Кьосеиванов завършва Пловдивската мъжка гимназия и право в Париж. Работи в дипломатическите представителства на България в Рим (1912), Цариград (1913–1915), Берн (1918–1920), Берлин (1920), Париж (1923–1924) и Букурещ (1925). Пълномощен министър е в Гърция (1926–1931), Румъния (1931–1933) и Югославия (1933–1934). През 1934–1935 г. Георги Кьосеиванов е началник на канцеларията на цар Борис III, след което става външен министър в правителството на Андрей Тошев. Министър-председател на България от 23 ноември 1935 г. до февруари 1940 г. Противопоставя се на политическото обвързване на България с хитлеристка Германия и е принуден да подаде оставка. В края на 1940 година е назначен за пълномощен министър в Швейцария, на който пост остава до комунистическия преврат през септември 1944 г. Оглавяваното от Кимон Георгиев правителство на Отечествения фронт подава нота за отзоваване на посланика. Кьосеиванов отказва да се върне, остава във Швейцария и приема съдбата на политически емигрант. Умира на 27 юли 1960 г. в швейцарския град Вева.